

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.368:343.985.7

doi: <https://doi.org/10.33270/03202702.70>

Щербанюк В. М. – ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7160-0375>;

Пясковський В. В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7954-1018>

Подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту

Мета статті полягає у висвітленні організаційних і тактичних заходів та прийомів подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту. **Методологія.** Методологічний інструментарій обрано відповідно до поставленої мети, специфіки об'єкта та предмета дослідження. Використано систему методів наукового пізнання. Зокрема, це методи: формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – з метою детального з'ясування змісту розглядуваних питань; теоретичний – для вивчення наукової літератури; емпіричний – під час проведення експериментального дослідження та інтерв'ювання слідчих Національної поліції України; метод системного аналізу – у контексті визначення заходів подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту. **Наукова новизна** обумовлена визначенням найефективніших заходів подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту. **Висновки.** Під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варту слідчий повинен бути готовим до протидії з боку інших учасників кримінального провадження та своєчасно застосовувати заходи, спрямовані на її виявлення та подолання. Здебільшого слідчі натрапляють на протидію розслідуванню цієї категорії злочинів з боку особи, яка вчинила втечу; її захисника; інших засуджених, зокрема тих, які були свідками чи очевидцями втечі; родичів втікача й інших близьких йому осіб (знайомих, товаришів); не знайомих втікачу осіб, які з різних на те причин надавали йому допомогу після втечі або в інший спосіб перешкоджали його розшуку; керівництва та працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, працівників, які здійснюють конвоювання засуджених чи взятих під варту осіб. Найнебезпечнішим виявом протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту є протидія з боку керівництва та працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, а також працівників, які здійснюють конвоювання засуджених чи взятих під варту осіб.

Ключові слова: протидія розслідуванню; подолання протидії; криміналістика; розслідування; Національна поліція; позбавлення волі.

Вступ

Специфіка такої категорії злочинів, як втеча з місць позбавлення волі або з-під варту, вирізняється високою ймовірністю виникнення протидії під час досудового розслідування, що зумовлює необхідність ужиття заходів, спрямованих на її подолання.

Попри те, що протидія розслідуванню злочинів завжди була і є серйозною проблемою, яка негативно позначається на ефективності виявлення, розслідування та попередження злочинів, її ґрунтовне дослідження розпочалося лише в 90-х роках минулого століття і пов'язано з докторською дисертацією В. М. Карагодіна, у якій він започаткував вчення про протидію розслідуванню злочинів (Karagodin, 1992).

У криміналістичній літературі є значна кількість визначень поняття протидії розслідуванню, які різняться як за своїм змістом, так і за обсягом (Fedorenko, 2019, p. 275). Розглянемо детальніше

деякі з них. Отже, на думку науковців, протидія розслідуванню – це:

– умисні дії (чи система дій), спрямовані на перешкодження встановленню об'єктивної істини у справі, досягненню інших завдань досудового розслідування (В. М. Карагодін) (Karagodin, 1992, p. 35);

– своєрідний вид соціальної діяльності, що є системою навмисних, цілеспрямованих дій з перешкодження повному, усебічному й об'єктивному розкриттю та розслідуванню злочинів (О. В. Александренко) (Aleksandrenko, 2004, p. 10);

– здійснювана в умовах інформаційної невизначеності умисна активна чи пасивна діяльність, спрямована на перешкодження виконанню завдань розслідування та встановленню істини в кримінальному провадженні (Т. Е. Аріпов) (Агіров, 2000, p. 8);

– своєрідний вид цілеспрямованої активності суб'єктів злочину, інших зацікавлених осіб, що виражається у вигляді однократно здійснюваних навмисних дій чи у вигляді структурно складної

навмисної діяльності, спрямованої на приховання, зміну, знищення інформації, яка має доказове значення, а також її носіїв з метою перешкодити встановленню обставин учиненого злочину й вини причетних осіб (Р. М. Шехавцов) (Shekhavtsov, 2003, p. 23);

– діяльність (дії чи бездіяльність) сторін кримінального процесу, спрямована на ускладнення формування та повне або часткове спростування кінцевого процесуального тезису, сформульованого протилежною стороною відповідно до її кримінально-процесуальної функції в кримінальному судочинстві та суперечному інтересам протилежної сторони (М. О. Баєв) (Баєв, 2005, p. 7).

Потребує уваги визначення протидії досудовому розслідуванню в місцях позбавлення волі, запропоноване В. А. Іценком. Учений вважав, що протидія досудовому розслідуванню в місцях позбавлення волі є різновидом ненормативної поведінки учасників кримінального провадження, зацікавлених громадян, засуджених, які дотримуються неформальних норм поведінки, що полягає в реалізації прийомів і хитрощів, спрямованих на умисне перешкоджання законній діяльності службових осіб щодо виявлення, фіксації, перевірки, оцінки та використання доказів винуватості особи у вчиненні злочину з метою уникнення кримінальної відповідальності чи призначення більш м'якого покарання (Ishchenko, 2007, p. 9).

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення організаційних і тактичних заходів та прийомів подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варті.

Досягнення мети дослідження передбачає визначення комплексу заходів суб'єкта розслідування, спрямованих на подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варті.

Виклад основного матеріалу

Метою будь-якої протидії розслідуванню є перешкоджання досягненню мети розслідування, виконанню його завдань, встановленню істини в кримінальному провадженні (Klymash, 2017, p. 179). За допомогою протидії особа, яка вчинила злочин, намагається уникнути не лише відповідальності, а й покарання: спочатку вживає заходів, спрямованих на приховання слідів злочину, докладає всіх зусиль, щоб злочин залишився латентним, реалізує комплекс заходів щодо маскуванню (інсценування) злочину. Згодом за допомогою погроз, підкупу, шантажу намагається схилити свідків до надання завідомо неправдивих показань, активно використовує

конституційне право відмовитися давати показання проти себе, насамкінець, протистоїть слідчому, прокурору та суду, впливає на інших учасників кримінального провадження задля уникнення кримінальної відповідальності чи зменшення терміну призначеного покарання (Ishchenko, 2007, p. 15-16). Навіть у тих випадках, коли підозрюваний визнає свою вину, сприяє досудовому розслідуванню, потрібно враховувати, що завжди є протилежність інтересів сторони захисту й обвинувачення. Визнаючи факт злочинного діяння, підозрюваний все одно намагається зменшити розмір завданої шкоди, ступінь вини, оскаржити формулювання обвинувачення, надати власні виправдувальні докази або ж, навпаки, обмовити себе, вигороджуючи інших (Агіров, 2000, p. 9).

Безпосередньо досліджуючи протидію розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варті, слід зазначити, що коло суб'єктів, які можуть її чинити, є достатньо широким.

Результати проведеного нами анкетування слідчих Національної поліції України засвідчили, що під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варті вони найчастіше натрапляли на протидію розслідуванню з боку:

- особи, яка вчинила втечу (25,2 %);
- її захисника (9,1 %);
- інших засуджених, зокрема тих, які були свідками чи очевидцями втечі (32,8 %);
- родичів утікача й інших близьких йому осіб (знайомих, товаришів) (8,3 %);
- не знайомих втікачу осіб, які з різних на те причин надавали йому допомогу після втечі або в інший спосіб перешкождали його розшуку (11,5 %);
- керівництва та працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, працівників, які здійснюють конвоювання засуджених чи взятих під варту осіб (13,1 %).

Безсумнівно, серед перелічених категорій найбільш зацікавленим суб'єктом протидії є особа, яка вчинила втечу. Здійснюючи діяльність, спрямовану на протидію розслідуванню, утікач намагається:

- а) перешкодити встановленню свого місцезнаходження та затриманню;
- б) уникнути кримінальної відповідальності за втечу (зокрема, прагне закриття кримінального провадження за фактом учинення втечі у зв'язку із встановленням відсутності в його діях складу злочину або у зв'язку з неможливістю встановити достатні докази для доведення його винуватості);
- в) максимально затягнути процес досудового розслідування, перешкоджаючи встановленню об'єктивної істини в кримінальному провадженні;
- г) отримати більш м'яке покарання за вчинене (наприклад, приховати факт учинення втечі за попередньою змовою групою осіб та

бути притягнутим до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 393 КК України).

Нерідко досягти зазначених завдань підозрюваному допомагає його захисник, використовуючи як законні (рекомендує підзахисному відмовитися давати показання, затягує час під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, заявляє значну кількість клопотань), так і протиправні способи (здійснює тиск на співучасників злочину, свідків та потерпілих з метою отримання від них таких показань, які потрібні захисту, обіцяє їм за це грошову винагороду, пропонує неправомірну вигоду особам, які здійснюють досудове розслідування, консультує підзахисного щодо можливих шляхів ухилення від кримінальної відповідальності тощо).

Протидія досудовому розслідуванню з боку інших засуджених чи взятих під варту осіб, зокрема тих, хто були свідками чи очевидцями втечі, часто пов'язана з консультуванням підозрюваного з окремих питань кримінального судочинства, передачею власного кримінального досвіду щодо протидії розслідуванню, наданням допомоги в здійсненні впливу на інших учасників кримінального процесу. Мотивами протидії з боку цієї категорії осіб є прагнення до підвищення власного авторитету в кримінальних колах, корислива зацікавленість, небажання з'являтися на допити, тим самим змінюючи звичний розпорядок дня, страх помсти з боку інших засуджених, демонстративний вияв негативного ставлення до правоохоронних органів (Polikarov, 2016, p. 53), а також дотримання неформальних норм поведінки, які встановлюють заборону на дачу будь-яких показань під час розслідування. Крім того, відмова від надання показань або давання завідомо неправдивих показань про те, що нічого не відомо про обставини втечі, можуть бути пов'язані з небажанням втручатися «в чужі справи» або неможливістю такого втручання через належність нижчої ланки неформальної стратифікації.

Родичі втікача й інші близькі йому особи (знайомі, товариші) можуть протидіяти розслідуванню різноманітними шляхами, зокрема і переховуючи його після втечі, допомагаючи наданням засобів зв'язку, грошових коштів, а також учиняючи вплив на свідків та інших зацікавлених осіб. Також нерідко трапляються випадки, коли раніше не знайомі втікачу особи (наприклад, таксисти, водії автобусів, інших маршрутних транспортних засобів, продавці магазинів, орендодавці квартир) перешкоджають його пошукам або ускладнюють їх, не повідомляючи правоохоронні органи про його місцеперебування, забезпечуючи можливість скористатися автотранспортом, безкоштовно підвозять його, надають продукти харчування

тощо. Мотивами їх вчинків можуть бути страх, корислива зацікавленість, жалість, небажання співпрацювати з правоохоронними органами (Tsymbal & Vlad, 2020, p. 87-88) тощо.

Водночас найнебезпечнішим виявом протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту є протидія з боку керівництва та працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, а також працівників, які здійснюють конвоювання засуджених чи взятих під варту осіб. Мотивами такої протидії є переважно спроби уникнення дисциплінарної чи кримінальної відповідальності за недбале ставлення до виконання службових обов'язків, що призвело до втечі засудженої чи взятої під варту особи, корисливий мотив, бажання приховати інформацію про інші недоліки, яких припускалися в службовій діяльності.

Розглянемо детальніше діяння, які вчиняють з метою протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту. Слід зауважити, що в окремих випадках вони мають незаконний характер, а в інших, навпаки, реалізуються передбаченими чинним законодавством способами з метою захисту прав й інтересів учасників кримінального провадження (Polikarov, 2016, p. 17). Отже, актами протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту можуть бути:

– відмова від давання показань (Pletenets, 2020, p. 243). Відповідно до ст. 42 КПК України, давання пояснень, показань – це право, а не обов'язок підозрюваного. Також він має право в будь-який час відмовитися відповідати на запитання ("Kryminalnyi protsesualnyi kodeks", 2012). Допитуваний, керуючись власною метою, самостійно визначає свою позицію та приймає рішення – давати або не давати показання. Інша ситуація складається в разі, коли свідок відмовляється давати показання, адже ст. 385 КК України передбачає кримінальну відповідальність за це ("Kryminalnyi kodeks", 2001). Водночас на практиці питання притягнення до кримінальної відповідальності за цією статтею є досить проблемним (для прикладу, протягом 2019 року в Україні було направлено до суду лише три кримінальні провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 385 КК України) ("Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia"), що призводить до появи відчуття безкарності в осіб, які чинять протидію розслідуванню таким способом;

– давання завідомо неправдивих показань (Zavydniak, 2019, p. 162), зокрема викривлення фактичних обставин події, що відбулася, ненадання інформації про осіб, які допомагали під час втечі, зокрема були пособниками її вчинення, повідомлення про наявність свідків учинення злочину, яких насправді не було, а їх дані є вигаданими, зазначення неправдивих

причин, мотивів і мети залишення установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення (наприклад, засуджений, який мав право пересуватися без конвою та залишив місце позбавлення волі, намагаючись надати вчиненому злочину вигляд дисциплінарного проступку, повідомляє про те, що заблукав або мав намір піти до родичів і повернутися, а умислу на вчинення втечі в нього не було);

– зміна раніше наданих показань. Цей варіант поведінки найбільше притаманний засудженим за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, які мають значний злочинний досвід. Також причинами зміни раніше наданих показань є страх, помста, співчуття, байдужість, небажання сприяти розслідуванню злочину тощо;

– відмова від участі в слідчих (розшукових) діях, зокрема під приводом формального дотримання правил внутрішнього розпорядку (прийом їжі, прогулянка) або шляхом введення в оману щодо свого психічного чи фізичного стану здоров'я (симуляція хвороб, учинення актів самокалічення);

– відмова підписувати протокол слідчої (розшукової) дії після її проведення;

– підготовка та заява значної кількості клопотань у кримінальному провадженні, розгляд яких призводить до відволікання уваги слідчого й розосередження сил, спрямованих на якісне розслідування, а також безпідставне систематичне оскарження дій та бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування;

– затягування часу під час ознайомлення підозрюваного та захисника з матеріалами кримінального провадження;

– учинення різноманітних провокаційних дій, спрямованих, зокрема, на дезорганізацію роботи установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення (оголошення голодування, повідомлення неправдивих відомостей щодо порушення прав людини представникам засобів масової інформації, підбурювання інших засуджених до недотримання правил внутрішнього розпорядку) (Polikarpov, 2016, p. 34) з метою здійснення впливу на працівників правоохоронних органів для прийняття ними потрібних рішень або задля відволікання їхньої уваги від розслідування злочину;

– розголошення інформації, що становить таємницю слідства, а також обмін інформацією, яка сприяє протидії кримінальному переслідуванню, між підозрюваним, свідками й іншими особами (ведення перемовин через коридори, отвори в стінах чи вікна камер, передача інформації за допомогою засобів зв'язку, через захисників, ведення нелегального листування) (Polikarpov, 2016, p. 74-75). В установах виконання покарань чи попереднього ув'язнення з метою оперативної передачі інформації один одному засуджені чи

взяті під варту особи вдаються до різних «хитрощів»;

– умисне приховання, пошкодження, знищення чи фальсифікація матеріальних слідів злочину, зокрема засобів і знарядь вчинення злочину, інших предметів і документів, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні, зокрема пошкодження чи знищення матеріалів кримінального провадження: викрадення матеріалів кримінального провадження чи окремих процесуальних документів; склеювання аркушів процесуальних документів, їх механічне знищення (Polikarpov, 2016, p. 70) під час проведення слідчих (розшукових) дій або під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження через неухважність слідчого або його відсутність;

– здійснення фізичного чи психологічного впливу на осіб, які були свідками чи очевидцями злочину (Vlad, 2020, p. 105), з метою примушування їх до зміни наданих показань чи надання завідомо неправдивих показань, а також на працівників правоохоронних органів, слідчого, прокурора з метою примушування до вчинення певних дій чи утримання від їх учинення. Такий вплив може здійснюватися за допомогою прохань, умовлянь, погроз, підкупу, надання неправомірної вигоди, обману, шантажу, завдання тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна;

– надання матеріальної допомоги й інформаційної підтримки (сповіщення про заходи, яких вживають правоохоронні органи) особі, яка вчинила втечу та переховується;

– невчасне інформування (Ortynskiy, 2018, p. 7) інших правоохоронних органів про втечу засудженої чи взятої під варту особи, поєднане з невдалими спробами розшукати втікача самостійно, приховання значущої для розслідування інформації, ненадання або несвоєчасне надання самостійно виявлених речових доказів або надання недостовірної інформації керівництвом або працівниками установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення.

Основними причинами, які обумовлюють протидію розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варту, є такі:

а) розслідування проводять недостатньо інтенсивно й наступально;

б) з моменту виявлення факту вчинення кримінального правопорушення до початку розслідування минув значний проміжок часу;

в) слідчі (розшукові) дії проводять з невикористанням тривалими проміжками;

г) формальне проведення слідчих (розшукових) дій, зміст яких не дає змоги визначити мету, а також розцінити їх як тактичний прийом чи задум слідчого.

Отже, можна дійти висновку, що під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варту слідчий повинен бути готовим до

протидії з боку інших учасників кримінального провадження та своєчасно застосовувати заходи, спрямовані на її виявлення і подолання.

Загалом подолання протидії розслідуванню є одним із факторів оптимізації процесуальної діяльності сторони обвинувачення, метою якої є викриття підозрюваного в учиненні злочину. Із цього приводу К. В. Гутнік зазначає, що подолання протидії розслідуванню злочинів – це діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на припинення або нейтралізацію перешкоджання зацікавленими особами реалізації завдань кримінального судочинства на стадії розслідування (Hutnik, 2010, р. 16-17).

Натомість Б. А. Полікарпов надає розширене визначення цього поняття і трактує його як подолання протидії розслідуванню через систему дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на прогнозування, попередження, розпізнавання, припинення та нейтралізацію протидії кримінальному переслідуванню у відповідному кримінальному провадженні (Polikarpov, 2016, р. 118).

Прогнозуванням слід вважати діяльність, спрямовану на дослідження конкретних перспектив розвитку протидії розслідуванню, адже слідчий повинен передбачати можливі варіанти розвитку подій для того, щоб мати змогу діяти «напередження», запобігаючи втраті доказів. У цьому випадку моделювання, інтуїтивні припущення, порівняння з аналогічними випадками будуть найраціональнішими засобами прогнозування протидії, що обумовлено обсягом наявних відомостей у кримінальному провадженні, властивостями суб'єкта протидії тощо (Polikarpov, 2016, р. 118).

Наступним етапом подолання протидії є вжиття попереджувальних заходів, спрямованих на створення умов, за яких вчинення актів протидії ускладниться або унеможливиться. До прикладу, відеофіксація всіх слідчих (розшукових) дій попередить можливість особи оскаржувати дії слідчого, мотивуючи тим, що вони були незаконними. Застосування за порушення режиму до засуджених чи взятих під варту осіб заходів стягнення, передбачених Законом України «Про попереднє ув'язнення» чи Кримінально-виконавчим кодексом України, попередить незаконний обмін інформацією між ними, зокрема внаслідок користування засобами зв'язку, а також унеможливить протиправний вплив на свідків й очевидців вчинення злочину, а вжиття заходів щодо забезпечення цілісності матеріалів кримінального провадження попередить їх втрату, пошкодження чи підміну.

У зв'язку з тим, що більшість актів протидії має прихований характер, їх вчасне розпізнавання має важливе значення. Розпізнаванням (діагностикою) протидії розслідуванню слід вважати виявлення ознак реальної чи потенційної протидії (Arirov,

2000, р. 11). Наступним етапом подолання протидії є її припинення. Наприклад, якщо підозрюваний затягує час під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, сторона обвинувачення, відповідно до ч. 10 ст. 290 КПК України, може звернутися до слідчого судді щодо встановлення строку для ознайомлення з матеріалами («Kryminalnyi protsesualnyi kodeks», 2012).

У випадку, коли вчасно припинити акти протидії розслідуванню не вдалося, слідчий повинен вжити заходів щодо їх нейтралізації – послаблення, блокування, а також усунення наслідків (Polikarpov, 2016, р. 120). До заходів нейтралізації протидії можна віднести застосування заходів безпеки до учасників кримінального провадження, переконання їх у необхідності давати правдиві показання тощо.

Загалом заходи, спрямовані на подолання протидії розслідуванню, науковці поділяють на різні категорії: процесуальні, криміналістичні й оперативно-розшукові; кримінально-правові, кримінальні процесуальні, тактичні прийоми і тактичні операції, техніко-криміналістичні, оперативно-розшукові, організаційні й організаційно-тактичні, комплексні (комбіновані); процесуальні (слідчі (розшукові) дії й оперативно-розшукові заходи), неперцептуальні (тактичні прийоми, комбінації й операції) (Hutnik, 2010, р. 11); організаційні й тактичні (Aleksandrenko, 2004, р. 14) тощо.

Наукова новизна

На підставі здійсненого аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варті різноманітні заходи подолання протидії розслідуванню використано в 72,6 % кримінальних проваджень. Тому ми вважаємо за доцільне під час здійснення їх класифікації врахувати думку практичних працівників. Зокрема, опитані слідчі Національної поліції України зазначили, що найефективнішими заходами подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варті є:

- кримінальні процесуальні (20,4 %);
- криміналістичні (36,3 %);
- оперативно-розшукові (18,6 %);
- організаційні (11,9 %);
- режимні (12,8 %).

До кримінальних процесуальних заходів подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варті можна віднести: невідкладне проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення та вилучення матеріальних слідів злочину; ужиття заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (Pasechnuk, 2019, р. 179); проведення допиту, впізнання осіб

у режимі відеоконференції або пред'явлення особи для впізнання за фотознімках або поза її візуальним й аудіоспостереженням; попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України), а також за розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України); роз'яснення норм чинного законодавства, зокрема попередження про кримінальну відповідальність за введення в оману органу, що здійснює досудове розслідування, зокрема шляхом надання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України), за відмову від давання показань (ст. 385 КК України); звернення до слідчого судді із клопотанням щодо встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; ініціювання питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, який вчиняє неправомірні дії, спрямовані на протидію розслідуванню, тощо.

Криміналістичними заходами подолання протидії розслідуванню є: постійний аналіз слідчої ситуації, що склалася; своєчасність проведення слідчих (розшукових) дій та вибір найбільш оптимальних часу та місця їх проведення; повідомлення учасникам слідчих (розшукових) дій лише тієї інформації, яка необхідна для їх проведення; застосування відеозапису під час слідчих (розшукових) дій (Pletenets, 2018, p. 162); підбір найбільш ефективних тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема використання тактичних прийомів, розроблених чи адаптованих спеціально для осіб, які відбувають покарання (формування помилкового уявлення про обізнаність слідчого; формування завдань, спроба досягнення яких призведе до програшної позиції зацікавлених осіб; формування в них наміру скористатися незаконними засобами; створення перешкод для правильного оцінювання зацікавленими особами справжніх намірів слідчого); викриття факту надання неправдивих показань; перевірка правдивості показань; забезпечення цілісності матеріалів кримінального провадження; проведення перевірки навіть завідомо неправдивих (захисних) версій зацікавлених осіб, адже ретельна фіксація хибної версії надає слідчому суттєву тактико-психологічну перевагу надалі; дезорієнтація злочинців щодо намірів слідчого; тактично вміло обрана лінія поведінки під час спілкування із захисниками; використання спеціальних знань під час досудового розслідування (Ishchenko, 2007, p. 22) тощо.

Метою проведення оперативно-розшукових заходів задля подолання протидії розслідуванню є з'ясування причин, мотивів і мети протидії розслідуванню; виявлення та нейтралізація суб'єктів протидії, їх дезорієнтація в слідчій

ситуації, що склалася; виявлення фактів учинення тиску на свідків, приховання, знищення, підміни доказів; встановлення психологічного контакту й довірчих стосунків зі свідками та очевидцями вчинення злочину. В установах виконання покарань і попереднього ув'язнення необхідна для досягнення зазначеної мети інформацію може бути отримано шляхом проведення оперативних опитувань, спостереження, від осіб, які конфіденційно співробітничать з оперативними працівниками, за результатами проведення оперативних комбінацій, перегляду вхідної та вихідної кореспонденції засуджених, аналізу інформації, яка міститься у вилучених засобах зв'язку, яким незаконно користувалися засуджені чи взяті під варту особи.

Організаційні заходи, спрямовані на подолання протидії розслідуванню, охоплюють своєчасні публікації в засобах масової інформації ретельно продуманої інформації про перебіг і результати розслідування, а також дій, спрямованих на розшук злочинця, різноманітних орієнтувань; обладнання та використання систем відеонагляду, підготовку робочого місця в кабінетах для проведення слідчих (розшукових) дій; організацію медичного обстеження осіб, схильних до симуляції хвороб; ініціювання проведення службових розслідувань у разі виявлення в діяннях працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення ознак дисциплінарних проступків; інші управлінські заходи.

Режимні заходи пов'язані з ізоляцією підозрюваних, свідків та очевидців події з числа засуджених чи взятих під варту осіб, розміщення їх у різних приміщеннях, а також з особливостями їх переміщення установою виконання покарань чи попереднього ув'язнення з тим, щоб уникнути контакту між ними, а також проведенням обшуків камер, огляду особистих речей, посилок і передач. Слід зауважити, що умов ізоляції слід неухильно дотримуватися не лише під час розміщення в камерах, а й під час супроводу до місця проведення слідчих (розшукових) дій, санітарних процедур, прогулянок, побачень із захисниками, конвоювання в суд.

Уживаючи будь-яких із перелічених заходів подолання протидії розслідуванню, необхідно насамперед керуватися такими принципами, я:

- а) законності заходів, яких уживають;
- б) об'єктивності, повноти та всебічності дослідження матеріалів кримінального провадження (Alenin, & Voloshyna, 2020, p. 88);
- в) оперативності вжиття заходів щодо подолання протидії розслідуванню;
- г) збереження таємниці досудового розслідування (нерозголошення джерел інформації);
- д) встановлення психологічного контакту (Sokyran., 2020, p. 19) з кожним суб'єктом протидії;
- е) відповідності вжитих заходів нормам етики.

Висновки

Узагальнюючи викладене, зауважимо, що як акти протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, так і заходи, спрямовані на подолання такої протидії, є різноманітними.

Зокрема, основними актами протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варти є: відмова від давання показань; давання завідомо неправдивих показань; зміна раніше наданих показань; відмова від участі в слідчих (розшукових) діях, зокрема під приводом формального дотримання правил внутрішнього розпорядку (прийом їжі, прогулянка) або шляхом введення в оману щодо свого психічного чи фізичного стану здоров'я (симуляція хвороб, вчинення актів самокалічення); відмова підписувати протокол слідчої (розшукової) дії після її проведення; підготовка та заява значної кількості клопотань у кримінальному провадженні, розгляд яких призводить до відволікання уваги слідчого й розосередження сил, спрямованих на якісне розслідування, а також безпідставне систематичне оскарження дій та бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування; затягування часу під час ознайомлення підозрюваного та захисника з матеріалами кримінального провадження; учинення різноманітних провокаційних дій, зокрема спрямованих на дезорганізацію роботи установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення з метою здійснення впливу на працівників правоохоронних органів для прийняття ними потрібних рішень або задля відволікання їх уваги від розслідування злочину; розголошення інформації, що становить таємницю слідства, а також обмін інформацією, яка сприяє

протидії кримінальному переслідуванню, між підозрюваним, свідками й іншими особами; умисне приховання, пошкодження, знищення чи фальсифікація матеріальних слідів злочину, зокрема засобів і знарядь вчинення злочину, інших предметів та документів, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні, зокрема пошкодження чи знищення матеріалів кримінального провадження; здійснення фізичного чи психологічного впливу на осіб, які були свідками чи очевидцями злочину, з метою примушування їх до зміни наданих показань чи надання завідомо неправдивих показань, а також на працівників правоохоронних органів, слідчого, прокурора з метою примушування до вчинення певних дій чи утримання від їх учинення; надання матеріальної допомоги й інформаційної підтримки особі, яка вчинила втечу та переховуються; невчасне інформування правоохоронних органів про втечу засудженої чи взятої під варту особи, поєднане з невдалими спробами розшукати втікача самостійно, приховання значущої для розслідування інформації, ненадання або несвоєчасне надання самостійно виявлених речових доказів чи надання недостовірної інформації керівництвом або працівниками установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення.

Найдієвішими заходами подолання протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варти є: кримінальні процесуальні; криміналістичні; оперативно-розшукові; організаційні; режимні. Ефективність і доцільність обрання певного заходу подолання протидії залежить від слідчої ситуації, яка склалася, характеристики суб'єктів протидії, етапу розслідування, а також кваліфікації слідчого.

REFERENCES

- Aleksandrenko, O.V. (2004). Kryminalistychni problemy podolannia protydii rozsliduvanniu [Forensic problems of overcoming opposition to the investigation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Alenin, Yu.P., & Voloshyna, V.K. (2020). Poniattia ta systema pryntsyviv kryminalnoho provadzhennia [The concept and system of principles of criminal proceedings]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia", Scientific works of the National University "Odessa Law Academy", 26, 78-89*. doi: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v14i0.315> [in Ukrainian].
- Aripov, T.E. (2000). Taktiko-kriminalisticheskie priemy preodoleniia protivodeystviia rassledovaniu [Tactical and forensic techniques for overcoming opposition to investigation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tashkent [in Russian].
- Baev, M.O. (2005). Protivodeystvie kak realizatsiia printsipa sostizatelnosti v ugovovno-protsessualnom issledovanii prestupleniy [Counteraction as the implementation of the adversarial principle in criminal procedural investigation of crimes]. *Voronezhskie kriminalisticheskie chteniia, Voronezh forensic readings, 6, 5-10* [in Russian].
- Fedorenko, M.S. (2019). Protydiia z boku zatsikavlenykh osib ta zasoby yii podolannia pry rozsliduvanni perevyschennia vlady abo sluzhbovykh povnovazhen spivrobotnykamy pravookhoronnykh orhaniv [Counteraction by stakeholders and means of overcoming it in the investigation of abuse of power or official authority by law enforcement officers]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.A. Didorenko, 1(85), 2 75-286*. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.85.275-286> [in Ukrainian].
- Hutnik, K.V. (2010). Rozsliduvannia zlochyniv v umovakh protydii, yaka chynytsia z vykorystanniam sotsialnoi napruzhenosti [Investigation of crimes in the context of counteraction, which is done with the use of social tensions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

- Ishchenko, V.A. (2007). Protivodeystvie predvaritelnomu rassledovaniuu v mestakh lisheniia svobody i osnovnye napravleniia ego neytralizatsii [Counteraction to preliminary investigation in places of deprivation of liberty and the main directions of its neutralization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
- Karagodin, V.N. (1992). Osnovy kriminalisticheskogo ucheniia o preodolenii protivodeystviia rassledovaniuu [Fundamentals of forensic science on overcoming counteraction to investigation]. *Doctor's thesis*. Ekaterinburg [in Russian].
- Klymash, S.M. (2017). Do sutnosti poniattia protydii rozsliduvanniu zlochyniv [The essence of the concept of countering the investigation of crimes]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia", Scientific works of the National University "Odessa Law Academy", 19*, 174-181. doi: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v19i0.518> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy: vid 5 kvit. 2001 r. No. 2341-III [Criminal Code of Ukraine from April 5, 2001, No. 2341-III]. (n.d.). *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI [Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012, No. 4651-VI]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
- Ortynskiy, V. (2018). Pytannia protydii dosudovomu rozsliduvanniu zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti na etapi vidkryttia kryminalnoho provadzhennia [Issues of counteraction to pre-trial investigation of crimes in the sphere of official activity at the stage of opening criminal proceedings]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika", Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic", 902*, 4-10. doi: <https://doi.org/10.23939/law2018.902.004> [in Ukrainian].
- Pasechnyk, M.L. (2019). Zakhody zabezpechennia bezpeky uchastnykiv kryminalnoho provadzhennia yak element slidchoi taiemnytsi [Measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings as an element of investigative secrecy]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk, Prykarpattya Legal Bulletin, 2(27)*, 179-182. doi: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2\(27\).215](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(27).215) [in Ukrainian].
- Pletenets, V.M. (2018). Osoblyvosti vykorystannia neverbalnoi informatsii u podolanni protydii dosudovomu rozsliduvanniu [Features of the use of nonverbal information in overcoming the opposition to pre-trial investigation]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 1*, 160-163. doi: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-160-163> [in Ukrainian].
- Pletenets, V.M. (2020). Mozhlyvosti vykorystannia faktoru raptovosti v umovakh protydii rozsliduvanniu [Possibilities of using the factor of surprise in the conditions of counteraction to the investigation]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.A. Didorenko, 2(90)*, 239-247. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.239-247> [in Ukrainian].
- Polikarpov, B.A. (2016). Protivodeystvie ugovnomu presledovaniuu v sledstvennykh izoliatorakh i kriminalisticheskie sredstva ego preodoleniia [Counteraction to criminal prosecution in pre-trial detention centers and forensic means of overcoming it]. *Candidate's thesis*. Ulan-Ude [in Russian].
- Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia za 2017-2020 roky [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation for 2017-2020]. *Sait "Heneralna prokuratura Ukrainy", Site "General Prosecutor of Ukraine"*. Retrieved from <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> [in Ukrainian].
- Shekhavtsov, R.M. (2003). Formy ta sposoby protydii rozsliduvanniu zlochyniv i zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovanykh hrupamy, zlochynnykh orhanizatsiiamy) [Forms and methods of counteracting the investigation of crimes and means of overcoming them (based on materials of criminal cases of extortion committed by organized groups, criminal organizations)]. *Candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
- Sokyran, F.M. (2020). Zastosuvannia psykholohichnoho vplyvu v kryminalnomu sudochynstvi [Application of psychological influence in criminal proceedings]. *Kryminalistychnyi visnyk, Forensic Bulletin, 32(2)*, 15-21. doi: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-32-2-15> [in Ukrainian].
- Tsymbal, P.V., & Vlad, V.F. (2020). Osoblyvosti provedennia dopytu v penitentsiarnykh ustanovakh pid chas rozsliduvannia vtechi z mists pozbavleniia voli [Peculiarities of interrogation in penitentiary institutions during the investigation of escape from prisons]. *Znannia yevropeiskoho prava, Knowledge of European law, 2*, 84-89. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.80> [in Ukrainian].
- Vlad, V.F. (2020). Problemy rozsliduvannia ta borotby iz vtechamy z mists pozbavleniia voli [Problems of investigating and combating escapes from prisons]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia", Bulletin of the Chernivtsi Faculty of the National University "Odessa Law Academy", 1*, 102-106. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.58> [in Ukrainian].
- Zavydniak, I.O. (2019). Taktychni operatsii, spriamovani na podolannia protydii rozsliduvanniu kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh z vykorystanniam suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [Tactical operations aimed at overcoming the opposition to the investigation of criminal offenses committed with the use of modern information technology]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka), International Legal Bulletin: current issues (theory and practice)6 15*, 159-166. doi: <https://doi.org/10.33244/2521-1196.15.2019.159-166> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.
- Аленін Ю. П., Волошина В. К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 26. С. 78–89. doi: <https://doi.org/10.32837/npuola.v14i0.315>.
- Арипов Т. Э. Тактико-криминалистические приемы преодоления противодействия расследованию : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ташкент, 2000. 22 с.
- Баев М. О. Противодействие как реализация принципа состязательности в уголовно-процессуальном исследовании преступлений. *Воронежские криминалистические чтения*. 2005. № 6. С. 5–10.
- Федоренко М. С. Протидія з боку зацікавлених осіб та засоби її подолання при розслідуванні перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 275–286. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.85>.
- Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруженості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 21 с.
- Ищенко В. А. Противодействие предварительному расследованию в местах лишения свободы и основные направления его нейтрализации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2007. 29 с.
- Карагодин В. Н. Основы криминалистического учения о преодолении противодействия расследованию : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Екатеринбург, 1992. 388 с.
- Климаш С. М. До сутності поняття протидії розслідуванню злочинів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Т. 19. С. 174–181. doi: <https://doi.org/10.32837/npuola.v19i0.518>.
- Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12>.
- Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
- Ортинський В. Питання протидії досудовому розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності на етапі відкриття кримінального провадження. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 902. С. 4–10. doi: <https://doi.org/10.23939/law2018.902.004>.
- Пасечник М. Л. Заходи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження як елемент слідчої таємниці. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 2 (27). С. 179–182. doi: [https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i2\(27\).215](https://doi.org/10.32837/ruuv.v0i2(27).215).
- Плетенець В. М. Особливості використання невербальної інформації у подоланні протидії досудовому розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 160–163. doi: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-160-163>.
- Плетенець В. М. Можливості використання фактору раптовості в умовах протидії розслідуванню. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 2 (90). С. 239–247. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.239-247>.
- Поликарпов Б. А. Противодействие уголовному преследованию в следственных изоляторах и криминалистические средства его преодоления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Улан-Удэ, 2016. 292 с.
- Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2017–2020 роки. *Генеральна прокуратура України* : веб-сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
- Шехавцов Р. М. Форми та засоби протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2003. 238 с.
- Сокиран Ф. М. Застосування психологічного впливу в кримінальному судочинстві. *Криміналістичний вісник*. 2019. № 2 (32). С. 15–21. doi: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-32-2-15>.
- Цимбал П. В., Влад В. Ф. Особливості проведення допиту в пенітенціарних установах під час розслідування втечі з місць позбавлення волі. *Знання європейського права*. 2020. № 2. С. 84–89. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.80>.
- Влад В. Ф. Проблеми розслідування та боротьби із втечами з місць позбавлення волі. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 1. С. 102–106. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.58>.
- Завидняк І. О. Тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, вчинених з використанням сучасних інформаційних технологій. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 15. С. 159–166. doi: <https://doi.org/10.33244/2521-1196.15.2019.159-166>.

Стаття надійшла до редколегії 31.08.2020

Shcherbaniuk V. – Postgraduate Student of the Department of Criminalistics and Forensic Science of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7160-0375>;

Piaskovsky V. – Ph.D in Law, Associate Professor, Professor of the Department of Criminalistics and Forensic Science of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7954-1018>

Overcoming Opposition to Investigation of Escape from Prisons or Prison

*The **purpose** of the article is to highlight the organizational and tactical measures and techniques to overcome opposition to the investigation of escape from prisons or from custody. **Methodology.** Methodological tools are selected taking into account the purpose, specifics of the object and subject of research. A system of methods of scientific cognition is used. In particular, these are the methods of: formal logic (analysis, synthesis, deduction, induction, analogy, abstraction) – in order to clarify in detail the content of the issues under consideration; theoretical – for the study of scientific literature; empirical – in the course of conducting an experimental study and interviewing investigators of the National Police of Ukraine; method of systematic analysis – in the context of determining measures to overcome the opposition to the investigation of escape from prisons or from custody. **Scientific novelty** is due to the definition of the most effective measures to overcome the opposition to the investigation of escape from places of imprisonment or from custody. **Conclusions.** When investigating an escape from a place of imprisonment or from custody, the investigator must be prepared to oppose other participants in the criminal proceedings and to take timely measures to detect and overcome them. Most often, investigators are opposed to the investigation of this category of crimes by the person who committed the escape; her defender; other convicts, including those who witnessed or witnessed the escape; relatives of the fugitive and other close persons (acquaintances, comrades); strangers to the fugitive who, for various reasons, assisted him after the escape or otherwise obstructed his search; management and staff of the penitentiary or pre-trial detention facility, staff escorting convicted or detained persons. The most dangerous manifestation of opposition to the investigation of escape from prisons or detention is the opposition of the management and staff of the penitentiary or pre-trial detention facility, as well as staff escorting convicted or detained persons.*

Keywords: opposition to the investigation; overcoming opposition; criminalistics; investigation; National Police; imprisonment.